

je prikazao otvaranje i djelovanje domaće gimnazije (1838—1854), pa ustanovljenje i rad franjevačke javne gimnazije u Sinju (1854—1871), niže gimnazije u Sinju (1871—1880), franjevačke privatne gimnazije u Sinju (1880—1898), te najzad privatne gimnazije poslije reforme reda (1898—1920).

Uopredo s tim, autor je stalno ukazivao na položaj hrvatskog jezika u srednjim školama Provincije presv. Otkupitelja, na prikupljanje i održavanje đaka, na nastavna pomagala, na stanovanje i stegu đaka, na školski prostor, na upravne prostorije, službene spise i pečate. Knjiga sadrži i popis đaka franjevačkih pučkih i srednjih škola u vremenu od 1818. do 1920. g. s naznakom godine i mjesta pohađanja, te s podacima o njihovoj životnoj dobi, mjestu njihova rođenja i zanimanju njihovih roditelja. U knjizi su još i sažetak na njemačkom jeziku, kazala osobnih i zemljopisnih imena, popisi izvora i literature, kao i mnoštvo ilustrativnih priloga (fotografija đaka i profesora, sjemenišnih zgrada, školskih pečata, statističkih iskaza i faksimila raznih dokumenata).

Ivo Perić

PETAR STRČIĆ: NA VELIKOJ PREKRETNICI: PRVI HRVATSKI TABOR ISTRE I KVARNERSKIH OTOKA

Pula 1989.

U političkom životu Hrvata Istre i Kvarnerskih otoka u drugoj polovici XIX. stoljeća ističe se više prijelomnih događaja, koji su imali izravan utjecaj na razvoj njihove borbe za političku, gospodarsku i kulturnu ravnopravnost. Takva su nastojanja dovela i do prvog javnog i masovnog političkog skupa istarskih Hrvata i onih na otocima sjevernog Jadrana održanog godine 1871. U historiografiji je poznat pod nazivom: prvi hrvatski tabor Istre i Kvarnerskih otoka. Od drugih važnih momenata istog usmjerenja valja spomenuti »Našu slogu« — gospodarski i politički odnosno preporodni list istarskih Hrvata i Hrvata s kvarnerskih otoka — pokrenutog u Trstu godinu dana ranije.

Povjesničar Petar STRČIĆ, u više se navrata vrlo temeljito bavio problemom prvoga hrvatskog tabora Istre i Kvarnerskih otoka. Plod njegova rada vidljiv je u više radova (Prvi tabor Hrvata Istre i Kvarnerskih otoka, Zavičajna biblioteka, knj. 4, Rijeka 1971, str. 105; Počeci organiziranog političkog pokreta Hrvata u Istri u XIX. stoljeću, Jugoslovenski historijski časopis, 4, Beograd 1969, itd.), a pogotovo u nedavno objavljenoj knjizi *Na velikoj prekretnici: Prvi hrvatski tabor Istre i Kvarnerskih otoka*. Ta je knjiga zasigurno najcjelovitije djelo u našoj historiografiji o toj problematici. Spomenuta knjiga tiskana je kao 53. svezak devetog kola poznate istarske edicije »Istra kroz stoljeća« (koju čini već zamašna biblioteka od 54 sveska) udruženih izdavača »Čakavskog sabora« (Pula), »Otokara Keršovanija« (Rijeka), »Istarske književne kolonije »Grozđ« (Pula), Arheološkog muzeja Istre« (Pula), »Naučne biblioteke« (Pula), i Centra za povijesna istraživanja »Centro di ricerche storiche« (Rovinj).

Knjiga Petra Strčića opsega 222 stranice podijeljena je u dva osnovna dijela. Prvi dio čini raspravni tekst, a drugi građa. Valja spomenuti da je knjigu uredila Mirjana Gross i napisala kratki uvodni tekst posvećen autoru i prikazanoj knjizi. U knjizi je, prije samog teksta, uvršten izbor iz bi-

bliografije i iz literature o djelu Petra Strčića koji je načinila Ružica Kolarović-Kovačić. Knjiga sadrži i kratki sažetak na talijanskom jeziku.

Znanstvena rasprava posvećena Prvom hrvatskom taboru Istre i Kvarnerskih otoka podijeljena je u šest cjelina: a) Taborski pokret, b) Literatura o taboru 1871, c) Položaj Hrvata Istre i Kvarnerskih otoka 60-tih i 70-tih godina XIX stoljeća, d) Prvi hrvatski tabor Istre i Kvarnerskih otoka, e) Odjeci i f) Ocjena.

Prve tri cjeline možemo smatrati uvodnim dijelom znanstvene rasprave gdje se autor osvrće na taborski pokret kod Čeha i Slovenaca. Posebno nam je pokazao kako su od godine 1867. tabori u većem opsegu uspjeli mobilizirati narodni i nacionalni pokret u Slovenaca — od Štajarske do Primorske od Ljutomera do Kubeda. Strčić je približio pokret koji je kroz masovne skupštine pridonio povezivanju integriranju Slovenaca i razvijanju osjećaja o neminovnosti stvaranja vlastite domovine, odnosno političkog pokreta koji je pridonio formiranju suvremene slovenske nacije. Taj model političkog pokreta u kojem je narod javno istupao tražeći rješavanje svojih gorućih problema, prihvatili su i istarski i otočni Hrvati. Strčić je zatim prikazao i obradio literaturu koja se bavi problemom kastavskog tabora. Uglavnom se radi o prilogima koji u kontekstu šire problematike narodnoprporodnih zbivanja u drugoj polovici XIX. stoljeća obrađuju i taj problem. Da bi kasnije tumačeći položaj Hrvata Istre i Kvarnerskih otoka u šezdesetim i sedamdesetim godinama XIX. stoljeća, zaokružio izlaganje koje nam omogućava lakše razumjevanje okolnosti u kojima je došlo do održavanja tabora. Samu obradu prvog hrvatskog tabora Istre i Kvarnerskih otoka Strčić je veoma pregledno razradio. Najprije govori o Kastvu i Kastavštini u razdoblju od 50-tih do 70-tih godina XIX. stoljeća tada najснаžnijem središtu hrvatskog i nacionalnog pokreta istarsko-kvarnerskog područja. Tu je obradio i veze Kastavaca sa slovenskim zemljama, posebno Kranjskom i njihovim političarima — Franjom Ravnikom, Karelom Lavričem, Viktorom Dolencom i drugima — koji su svojim radom izravno sudjelovali u političkom životu Istre, kao i u pripremi kastavskoga tabora. Primjerice, kako se čini Lavrič i Dolenc bili su članovi odbora za organizaciju tabora, a Dolenc je na samom taboru pozdravio skupštinare u ime Goričana. Uostalom i Kastavci su se pojavljivali na slovenskim taborima, a u nekima se i aktivno uključivali u njihov rad. Sve to bez sumnje čitavom pothvatu daje hrvatsko-slovenski značaj, što Strčić u knjizi posebno ističe i doslovce veli: »Sve ovo daje dosta veliko pravo slovenskima piscima o slovenskim taborima da i tabor na Sv. Mihovilu u Rubešima pod Kastvom svrstaju među slovenske ili da ga smatraju taborom s hrvatsko-slovenskim značenjem. U daljem djelu rasprave Strčić je razmotrio mnoge probleme vezane uz prvi hrvatski tabor Istre i Kvarnerskih otoka koji se održao pred oko 10.000 ljudi 21. svibnja 1871. na proplanku Sv. Mihovila podno Kastva, a na kojem su prvaci narodno-preporodnih gibanja Kastavštine — Ernest Jelušić, Franjo Marotti i Marijan Derenčin — energično zatražili uvođenje materinjeg/hrvatskog jezika u škole i urede, brže rješavanje problema pomorske privrede, te proširenje slobodne carinske zone i na istočni dio Istre. Autor je posebice analizirao pisanje »Naše sloge« o taborima na Primorskoj, zatim pitanje konstituiranja odbora kastavskog tabora koji je imao zadaću da izda proglas za narod, da ishodi dozvolu kod vlasti za održanje tabora i sl. Pitanje proglašenja upućena narodu da u što većem broju dođe na tabor, objeloda-

njena u svim novinama koje je tada dobivala kastavska čitaonica, a posebice u »Našoj slogi« i »Novicama« — autor je također veoma kritički obradio, premda još nije pronašao originalni proglas! Analizirao je i pripreme programa tabora i pripreme prve i druge točke programa, koje, na žalost, nisu ostvarene jer ih je politička vlast zabranila, a odnosile su se na pokušaj talijanskog vladajućeg sloja da područje Istre, Gorice i Trsta sjedine u jaču administrativnu i upravnu cjelinu, te tzv. jugoslavensko pitanje u Habsburškoj monarhiji. Strčić se posebno zadržao na mnogobrojnim odjecima uoči tabora, a posebice razna gledanja uglednih pojedinaca. Dio tih gledanja autor je prikazao na temelju korespondencije Vjekoslava Spinčića koji je tada studirao u Gorici, a pisma dobivao s raznih strana (primjerice od Anselma Jelušića iz Beča, Ivana Spinčića iz Trsta, Frana Ravnika iz Kopra itd.). Strčić je obradio i odnos vlasti prema taboru, koja je u zadnji čas dopustila njegovo održavanje ali pod uvjetom da se izostavi prva i druga točka dnevnog reda tako da je bilo moguće razmatrati samo »krnji« program, tj. preostale tri točke. Strčić je u nastavku rasprave nešto više rekao i o broju sudionika: »Po procjeni u ljubljanskim Novicama toga se dana u Kastavštinu sleglo ni više ni manje nego oko 10.000 ljudi!« Iznio je i podatke o samom toku tabora koji je otvorio predsjednik Središnjeg taborškog odbora Franjo Steidle, te o govorima kastavskih prvaka Ernesta Jelušića, Franje Marottija i Marijana Derenčina koji su u ime okupljenog mnoštva i onih koji nisu mogli prisustvovati »svoje želje i potrebe otkrili presvjetlom caru Franu Josipu«. Ti su se zaključci u suštini svodili na uvođenje hrvatskog jezika u škole i urede, rješenje problema u pomorskoj privredi, proširenje slobodne carinske zone i na istočni dio Istre.

U završnom djelu rasprave Strčić je posebno prikazao odjeke hrvatskog tabora, te ocjenio njegovo značenje i mnogobrojnih pitanja koje je pokrenuo o pomorstvu i slobodnim lukama Trstu i Rijeci, o aspektima financijskog prihoda tabora, a pokušaju širenja taborškog pokreta te suradnji Hrvata i Slovenaca. Zaključujući svoje opservacije poslužio se riječima Vjekoslava Spinčića iz godine 1924. koji je za zahtjeve zaključke donešene na hrvatskom taboru i drugim istarskim političkim skupovima rekao »Hipno nisu bile ispunjene, ali su koristile u toliko, u koliko se je s njima narod osvješćivao...«, te malo kasnije i sam zaključio: »Rad u Istarskom saboru, rad na odgoju novih generacija — ne više samo svećenika već i laičke inteligencije, rad kroz prve čitaonice, izdavanje prve periodike na materinjem jeziku, priređivanje prvog masovnog političkog skupa — sve je to pokazivalo da se početna faza u organiziranju hrvatskog političkog pokreta u Istri i na Kvarnerskim otocima primicala kraju«.

U drugi dio knjige uvrštena je zbirka arhivske građe koja govori o pripremi, toku i odjeku prvog hrvatskog tabora Istre i Kvarnerskih otoka. U građi se nalaze i dva integralna govora s tog skupa — govor Franje Marottija i Ernesta Jelušića. Zbog nedostatka iscrpnijih izvora autor se služio i onodobnom periodikom, pa je priložio izbor iz »Naše sloge«, »Narodnog lista«, »Zatočenika« odnosno »Branika«, »Novica« i »Primorca«. Objavio je i dva teksta koja govore o pokušajima vladajućih talijanskih slojeva da združe istarsko, goričko i tršćansko područje u jednu čvršću administrativnu i upravnu cjelinu, kako bi još jače učvrstili svoj dominirajući položaj; o čemu je bilo govora i na taboru kod Kastva. Neki su objavljeni tekstovi preuzeti iz knjižice Vinka Rubeše, objavljene godine 1892. u Trstu u povo-

du dvadeset pete obljetnice osnivanja čitaonice u Kastvu. Zatim neka pisma iz ostavštine Vjekoslava Spinčića, među kojima i izvorni tekst govora Frana Marottija. U građi je Strčić popratio događaje sve do vremena kada je godine 1911. održan i drugi tabor kod Kastva. Priloživši više tekstova iz Riječkog Novog lista Frana Supila. Kako ističe Strčić: »Supilov je list istodobno dao i svojedobni sažetak uspjeha i neuspjeha hrvatskog pokreta u Istri i na Kvarnerskim otocima u razdoblju između dva tabora, a ukazao je i na ogromni odjek do kojeg je u hrvatskim zemljama početkom 20. stoljeća došlo prilikom proslave obljetnice održavanja prvog tabora Hrvata u Istri i na Kvarnerskim otocima«.

Nevio Setić

NEDELJKO KUJUNDŽIĆ, PEDAGOGIJA BRAĆE RADIĆ

Školske novine, Zagreb 1990.

Početak ove godine »Školske novine« su objavile knjigu N. Kujundžića »Pedagogija Braće Radić«. Autor je obratio pozornost i nastojao analizirati shvaćanja Antuna i Stjepana Radića o odgoju i obrazovanju, koje zaslužuju pažnju ne samo zbog značajne uloge koju su oni igrali u političkom životu Hrvatske, nego i zato što su njihov pristup odgojnim i obrazovnim problemima i ideje bili među najnaprednijima tada, a aktuelne su ostale i danas.

Knjiga se sastoji iz više dijelova. Prva dva poglavlja su uvodna, o čemu govore i njihovi naslovi: »Duh vremena« i »Skica povijesne scene na kojoj su živjeli i djelovali Antun i Stjepan Radić«. Iza njih dolaze dva centralna poglavlja u kojima autor analizira shvaćanja Antuna i Stjepana Radića: »Pedagoške misli braće Radić« i »Braća Radić u svom i našem vremenu«. U nastavku slijedi poglavlje »Izbor iz pedagoških djela Braće Radić«, u kojem je u cjelini objavljen samo tekst »Državno uređenje ili ustav Neutralne seljačke republike Hrvatske«, te napokon poglavlje s izborom tekstova raznih autora »Pedagozi o pedagogiji braće Radić«. Na kraju je popis literature, prvo »Pedagoški radovi braće Radić«, a zatim »Radovi o pedagogiji braće Radić« i »Ostali korišteni radovi«.

Prvo poglavlje, koje sadrži kratak pregled više tehnološkog razvoja i znanstvenih otkrića nego društvene misli i prilika, nastalo je u želji da se ideje Antuna i Stjepana Radića stave u kontekst evropskog i svjetskog razvoja. Tu međutim nailazimo na prve, i na žalost ne jedine, pogreške u navođenju historijskih činjenica, kao ne primjer da se Habzburška monarhija raspala prije Otomanskog carstva. (str. 13.)

Drugo poglavlje sadrži skicu društvenih i političkih, i posebno prosvjetnih prilika u vrijeme djelovanja braće Radić. Autor, koji je po struci pedagog, trebao je, u pisanju ovog i prvog poglavlja, kao i knjige u cjelini, tražiti suradnju nekog povjesničara, koji se bavi istraživanjem tog povijesnog razdoblja. Ovako je, na žalost, ovo poglavlje puno banalnih pogrešaka u navođenju povijesnih činjenica, a i sama karakterizacija prilika je

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 23

ZAGREB

1990.

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Zagreb — Humanističke i društvene znanosti, Zagreb, Krčka ul. 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SR Hrvatske - VII.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije SR Hrvatske pod br. UP-547/2 — 84 — 1984.